

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדִרְתָּיו וּגְוִי¹. יש לדקדק, דכאן כתיב 'צדיק תמים', ולהלן (ז א) ² כתיב 'כי אתה צדיק' ו'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים'. והנה פירוש רש"י על זה ידוע³, אמנם עוד יש לאלקי מילין לפרש, כי בדקדוק נכתב כאן 'תמים' ולהלן לא הוצרך כן.

כי יש שני מיני צדיקים. היינו, מדריגה אחת של צדיק - שהולך תמיד בתמימות בתורה ותפלה ומעשים טובים, ואינו יודע להעמיק בחכמה דהיינו חכמת אלקותו יתברך שמו, רק הולך בפשטות בלמודו ותפלתו. וזה הצדיק, אינו יכול להתחבר את עצמו עם בני אדם כלל וכלל, כי נחשב לו שבני אדם יבלבלו אותו מעבודתו. וגם אין לו שכל גדול לקרב בני אדם לעבודת השם יתברך שמו, מחמת ששקלו בעבודתו הוא קטן מאד, והולך בתמימות שלו לבדו, דהיינו בהתבודדות בלי חברת בני אדם כנ"ל.

ויש מדרגת צדיק - שהולך בחכמה ודביקות, לקיים (משלי ג ו) ⁴ בְּכָל דֶּרֶךְ דָּעָהוּ כְּמֵאמֶר חֲזִ"ל⁵. וזה הצדיק⁶, יוכל להתחבר את עצמו עם כמה בני אדם, מחמת שהילוכו בקדושה ובחכמה בדביקות גדול, והגם שמתחבר את עצמו עם אנשים - אינם מבלבלים מחשבתו, כי הוא קשור בחכמה עילאה ודביקות בבורא יתברך שמו⁷. וזה הצדיק אינו נקרא 'תמים', כי הולך בהתחכמות נגד היצר הרע⁸, לקרב רחוקים. וזה מצינו אצל יעקב אבינו שנקרא אִישׁ תָּם (בראשית כה כז)⁹, ופירש רש"י, שאינו יודע לרמות. אבל עשו קרא עליו (בראשית כז לו)¹⁰: וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְעָמִים, ותרגם אונקלוס - 'וחכמני'. כי עם מי שהיה צריך לילך ברמאות, היינו בחכמה - הלך בחכמה, כמאמר הכתוב (תהלים יח כז)¹¹ עֵם נָבֵר וּגְוִי¹², וזה הוא דרך יותר גבוה ממדריגת תמימות בלא שכל, כמובן ליודעים.

וזה פירוש הכתובים, כי קודם בנין התיבה היה בבחינת 'תמים', שאינו יודע לרמות. דהיינו שהלך בתמימות, ולא חָבֵר עצמו לבני דורו לקרבם לעבודתו יתברך שמו¹³, והלך בהתבודדות בפני עצמו, על כן נקרא 'תמים' שאינו יודע לרמות - לקרבם

¹ בראשית פרק ו: (ט) אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדִרְתָּיו אֶת־הָאֱלֹהִים הַתְּהֵלֶךְ־נָח: (י) נִזְלַד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָּנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת: (יא) וַתִּשְׁמַת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ חָמָס: (יב) וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ וַהֲגָה נִשְׁתַּחֲוֶה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דְּרָכָן עַל־הָאָרֶץ: ס

² בראשית פרק ז: (א) וַיֹּאמֶר יְקֹנֶן לִנֹּחַ בְּאֶ־אֶתָּה וְכָל־בֵּיתָךְ אֶל־הַתֵּבָה כִּי־אֶתְּבָנֶה צִדִּיק לִפְנֵי בְּדֹר הַזֶּה:

³ רש"י: (א) כי אותך ראיתי צדיק - ולא נאמר צדיק תמים. מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו:

⁴ משלי פרק ג פסוק ו: בְּכָל־דֶּרֶךְךָ דַּעְהוּ וְיִשָּׁר אַרְחֶתְךָ:

⁵ רמב"ם הלכות דעות פרק ג הלכה ג: המנהיג עצמו על פי הרפואה, אם שם על לבו שיהיה כל גופו ואבריו שלמים בלבד ושיהיו לו בנים עושין מלאכתו ועמלין לצורכו אין זו דרך טובה, אלא ישים על לבו שיהא גופו שלם וחזק כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה', שאי אפשר שיבין וישתכל בחכמות והוא רעב וחולה או אחד מאבריו כואב, וישים על לבו שיהיה לו בן אולי יהיה חכם וגדול בישראל, נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את ה' תמיד, אפילו בשעה שנושא ונותן ואפילו בשעה שבועל, מפני שמחשבתו בכל כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבוד את ה', ואפילו בשעה שהוא יושן אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו כדי שלא יחלה ולא יוכל לעבוד את ה' והוא חולה, נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא, ועל ענין זה צו חכמים ואמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים, והוא שאמר שלמה בחכמתו בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך.

⁶ מאור ושמש בראשית פרשת ויח: וצריך לידע נאמנה כשיזדמן לו איזה ביטול, כגון לדבר עם בני אדם וכדומה במילי דעלמא - שזהו גם כן עבדות ה', וצריך לעבוד ה' בכל אופנים שבעולם, לא באופן אחד תמיד, כמאמר הכתוב (משלי ג ו) בְּכָל דֶּרֶךְךָ דַּעְהוּ.

⁷ ספר יושר דברי אמת - אות יט: וכתב הרב ז"ל בכתבים חדשים שתחת ידי, על משנה (שבת ס"ו ע"ב) הבנים יוצאים בקשרים, ובני מלכים בזוגין. וכל אדם אלא שדברו חכמים בהוה, ור"ל (עין זהר משפטים צ"ד ע"ב) אותם הנקראים בנים, שיש להם מדריגת נשמה נוספת על הנפש ורוח שבהם, והם מקושרים במחשבתם לבורא ית"ש, אזי להם מותר לצאת אפילו בשוק לפרקים בעת הצורך להם, כיון שהם מקושרים לבורא יתברך מאד, לא יפסיקוהו עובדי דרכים מדביקותו, וזהו הבנים יוצאים בקשרים, ר"ל בהתקשרות הבורא שבמחשבתם: ובני מלכים, ר"ל מי שאין לו רק נפש או אפילו רוח הנקראים בני מלכים מסטרא דמלכותא דשמיא, אך עדיין אין לו חלק נשמה, בזוגים, לא יסמוך על קישור מחשבתו, מפני שלא השיג עדיין מדריגת נשמה, ואולי לא יהיה הקשר אמיץ וחזק ויפול, ואין לו לצאת בטל, רק כזוג המקשקש להשמיע קול, ככה ישמיע קולו תמיד בדברי תורה ותפלה ויראת השי"ת, ולא יסמוך עצמו על דביקות המחשבה, כי יפסיקוהו עובדי דרכים ח"ו, הואיל ודביקותו חלושה: וכל אדם, ר"ל כל אדם שוין בזה, ואין כמעט בנמצא מי שיהיה במדריגות הבנים היוצאים בקשרים, אלא מה שדברו חכמים על הבנים היוצאים בקשרים, הוא בהוה, ר"ל כפי מה שהם היו כך היו מדברים על עצמם לא על זולתם עד כאן דבריו:

⁸ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יז עמוד א: מרגלא בפומיה דאב"י: לעולם יהא אדם ערום ביראה

רש"י: מרגלא בפומיה - דבר זה רגיל בפיו. ערום ביראה - להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו.

⁹ בראשית פרק כה (תולדות): (כז) וַיַּגְדֵּל הַנְּעָרִים וַיְהִי עֹשֵׂה אִישׁ יָדָע צִיד אִישׁ שֶׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם וַיֵּשֶׁב אֱהֱלִים:

רש"י: תם - אינו בקי בכל אלה, אלא כלבו כן פיו. מי שאינו חריף לרמות קרוי תם: יודע ציד - לצוד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן, כסבור אביו שהוא מדקדק במצות:

¹⁰ בראשית פרק כז (תולדות): (לה) וַיֹּאמֶר גַּא אֶחָיךָ בְּמֶרְמָה וַיִּקַּח בְּרֶכְתְּךָ: (לו) וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְעָמִים אֶת־בְּרֶכְתִּי לָקַח וַהֲגָה עֲתָה לָקַח בְּרֶכְתִּי וַיֹּאמֶר הֲלֹא־אֶצְלֶת לִי בְרָכָה:

תרגום אונקלוס: (לו) ואמר יאות קרא שמיה יעקב וחכמני דנן תרתין זמנין ית בכירותי נסיב והא כען קביל ברכתי ואמר הלא שבקת לי ברכא: תהלים פרק יח: (כז) עֵם נָבֵר וּגְוִי תִתְבָּרַר וְעַם־עֲלֵשׁ תִּתְפַּתֵּל:

¹² תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יג עמוד ב: וַמֵּאִי צְנִיעוּת הִיתָה בָּהּ בִּרְחֵל - דכתיב ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא. וכי אחי אביה הוא? והלא בן אחות אביה הוא? אלא אמר לה: מינסבא לי? אמרה ליה: אין. מיהו, אבא רמאה הוא, ולא יכלת ליה. - אמר לה: אחיו אנא ברמאות. - אמרה ליה: ומי שרי לצדיקי לסגוי ברמיותא? - אמר לה: אין, עם נבר תתבר ועם עקש תתפל. אמר לה: ומאי רמיותא? - אמרה ליה: אית לי אחתא דקשישא מינאי, ולא מנסיב לי מקמה. מסר לה סימנים. כי מטא ליליא, אמרה: השתא מיכספא אחתאי, מסרתינהו ניהלה. והיינו דכתיב ויהי בבקר והנה היא לאה, מכלל דעד השתא לאו לאה היא? אלא: מתוך סימנין שמסרה רחל ללאה לא הוה ידע עד השתא. לפיכך זכתה ויצא ממנה שאול. ומה צניעות היתה בשאול - דכתיב ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל - זכה ויצאת ממנו אסתר. ואמר רבי אלעזר: כשהקדוש ברוך הוא פוסק גדולה לאדם - פוסק לבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות, שנאמר וישיבם לנצח ויגבהו (וגו'), ואם הגיס דעתו - הקדוש ברוך הוא משפילו, שנאמר ואם אסורים בזקים וגו'.

¹³ זוהר כרך א (בראשית) פרשת בראשית דף נח עמוד ב: ת"ח כיון דאתייליד נח חמא עובדיהון דבני נשא דאינון חטאן קמי קודשא בריך הוא והוה גניז גרמיה ואשתדל בפולחנא דמאריה, בגין דלא למהך באורחיהו,

לחכמה. אמנם אחר כך שאמר לו הקדוש ברוך הוא 'עשה לך תיבת' וגו'¹⁴, והיה עוסק בבנין התיבה ק"כ שנים, וכוונת השי"ת היתה, כדי שישאלו בני דורו מה זאת, וישיב להם שהקב"ה רוצה להביא מבול לעולם אולי יעשו תשובה כמבואר ברש"י (בראשית ו יד)¹⁵. נמצא ממילא, כל הק"כ שנה שעסק בבנין התיבה - היה צריך לעסוק עם בני אדם הרבה, אולי יחזירם למוטב, וצדיק שצריך לעסוק עם בני אדם רשעים¹⁶, ממילא צריך התחכמות גדול, ואינו יכול לילך בתמימות, רק צריך להתחכם, בכדי שלא יבלבלו אותו הרשעים מעבודתו¹⁷, כמו יעקב עם עשו ולבן. על כן אחר בנין התיבה נאמר לו 'כי אותך צדיק' ולא נאמר 'תמים', כי אז בחר נח לעצמו לילך בהתחכמות כנ"ל, ועלה במדריגה יותר ממדריגת התמימות, והבן

עוד בפסוק הנ"ל, אלה תולדות נח וגו' צדיק תמים היה בדורותיו¹⁸. ופירש רש"י¹⁸, יש מהם דורשים לשבח וכו'. את האלקים התהלך נח ויולד נח שלשה בנים וגו'. והנה לכאורה קשה לפירוש רש"י דיש מהם דורשים לשבח וכו', דהא כתיב 'את האלקים' וגו' ופירש רש"י; ובאברהם כתיב 'התהלכתי לפניו'¹⁹, נח היה צריך סעד לתמוכו, אבל אברהם היה מתחזק בצדקו וכו', הרי נח היה קטן מאד מאברהם. גם קשה, מה 'ויולד נח', הוי ליה למימר 'והוליד נח שלשה בנים', כפירוש רש"י בפרשת בראשית (ד יח)²⁰, על 'והוליד' הוא לשון הפעיל, שהוא מוליד וכו', ויולד הוא וכו'

ונראה, דהעיקר הוא אתערותא דלתתא. והנה הצדיק, הוא המעורר לכל בני דורו להתעורר בתשובה²¹, ועל ידי אתערותא דלתתא - יש לו אתערותא דלעילא. והנה איתא בזוהר הקדוש, על הא דאשה מזרעת תחלה יולדת זכר^{22,23}, מחמת דטפה דזכורא גובר עליו. ובהפך - הוא להפך. והנה, העיקר תולדות של צדיקים - הוא מעשים טובים, כפירוש רש"י²⁴. והנה נח לא

ספורנו בראשית פרק ו פסוק ח (בראשית): נח אף על פי שהוכיח על המעשים המקלקלים ענין המדינות, לא הורה אותם לדעת האל יתברך וללכת בדרכיו, אף על פי שהוא היה צדיק תמים בעיניו ובמעשה. כי אמנם צדיק המשלים עצמו בלבד, הוא ראוי שימלט עצמו בלבד, אבל המשלים גם את זולתו, הוא ראוי שימלט גם את זולתו, כי בזה יש תקוה שיחזירם בתשובה

¹⁴ בראשית פרק ו: (יג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֹץ בָּשָׂר בָּא לִפְנֵי כִי־מַלְאֵה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מִשְׁחִיתֶם אֶת־הָאָרֶץ: (יד) עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר קַנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְקַפַּרְתָּ אֹתָהּ מִבֵּית וּמִחוּץ בִּפְּנֵי:

¹⁵ רש"י: (יד) עשה לך תבת - הרבה ריוח והצלה לפניו, ולמה הטריחו בבנין זה, כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה מאה ועשרים שנה ושואלין אותו מה זאת לך, והוא אומר להם עתיד הקדוש ברוך הוא להביא מבול לעולם, אולי ישוּבו:

¹⁶ מדרש נתנחומא (ורשא) פרשת נח סימן ה: כיון שלא עשו תשובה א"ל עשה לך תבת עצי גופר, עמד נח ועשה תשובה ונטע ארזים והיו אומרים לו ארזים אלו למה, אמר להן, הקדוש ברוך הוא מבקש להביא מבול לעולם ואמר לי לעשות תיבה כדי שאמלט בה אני וביתי, והיו משחקין ממנו ומלעיגין בדבריו.

¹⁷ ספר קדושת לוי - פירושי אגדות: שהצדיק תאב תמיד להחזיר כולם בעבודתו יתברך שמו ושיהא הרע שעשה הרשע לטוב ולוחם את הרע שפעל הרשע במעשיו ומזה בא ההרהור תשובה להרשע גם לפי שהצדיק יתקן מעשי הרשע בא אל הצדיק מחשבת און והצדיק המחשבת און שבא אליו מחזיר לעבודתו יתברך שמו. ואין כונתו חס ושלום שהצדיק יכניס את עצמו לזה לחשוב מחשבת און חלילה וחלילה, רק שמחשבת און בא מעצמו אליו כדי שיתקן אותם במה שישברנה בצדקות במחשבותיו ובמעשיו הקדושים שהמה לעבודת הבורא באמת ובתמים. ועוד יש דרך אחר בזה והוא, אף שאין הצדיק חושב ללחום הרע שעשה הרשע, אף על פי כן באו מחשבת העמל ואון מאליו להצדיק לתקן אותה ומה שצריך שתבא אליו מחשבה אשר איננה טהורה כדי לתקן מעשה הרשע הלא טוב היה להצדיק לתקן מעשה הרשע בלאו הכי ולא יפול ממדריגתו אפילו רגע אחד. רק הענין הוא על דרך משל, כשהאדם נשקע ברפש וטיט ואינו יכול לצאת ממנה אי אפשר לאדם אחר להוציאו, רק שיעמוד אצל האדם הנשקע ברפש אף שעל ידי כך יתלכלך מעט בהקריבו אל הנשקע מכל מקום הוא מוכרח לזה דזולת זה לא היה יכול להוציאו. והנמשל מובן מעצמו ואין כונתו שחס ושלום הצדיק יכניס מחשבת און חלילה בקרבו, רק שבא להצדיק מעצמה והצדיק משברה בתוקף צדקתו ומעלה גם הרשעת הרשע ומחזירה למוטב:

¹⁸ רש"י בראשית פרק ו: (ט) אלה תולדות נח נח איש צדיק - הואיל והזכירו ספר בשבחו, א שנאמר (משלי י ז) זכר צדיק לברכה. דבר אחר ללמדך, שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים: בדורותיו - יש מרביתו דורשים אותו לשבח, כל שכן שאלו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי, ג לפי דורו היה צדיק, ואלו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום: את האלהים התהלך נח - ובאברהם הוא אומר (יז א) התהלך לפני, (כד מ) אשר התהלכתי לפניו, נח היה צריך סעד לתמוכו, אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו: התהלך - לשון עבר, וזהו שמושו של למד בלשון כבד, משמשת להבא ולשעבר בלשון אחד, (שם יג יז) קום התהלך להבא, התהלך נח, לשעבר, (ש"א יב יט) התפלל בעד עבדך להבא, (מלכים א ח מב) ובא והתפלל אל הבית הזה, לשון עבר, אלא שהו"ו שבראשון הופכו להבא:

¹⁹ בראשית פ' כד (חיי שרה): (מ) וַיֹּאמֶר אֵלִי יְקֹוֹק אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֵי וְשָׁלַח מַלְאָכָיו אַתָּה וְהַצִּלִּים דָּרְכְךָ וְלִקְחָתָ אִשָּׁה לְבְנִי מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית אֲבִי:

²⁰ בראשית פרק ד פסוק יח (פרשת בראשית): (יח) וַיֵּלֶךְ לְחֹמֶת אֶת־עֵירָד וְעֵירָד יָלַד אֶת־מִחוּיָאֵל וּמִחוּיָאֵל יָלַד אֶת־מִתְנִישָׁאֵל וּמִתְנִישָׁאֵל יָלַד אֶת־לִמְךָ: **רש"י**: (יח) ועירד ילד - יש מקום שהוא אומר בזכר הוליד ויש מקום שהוא אומר ילד, שהלידה משמשת שתי לשונות, לידת האשה נייסטר"א בלע"ז [ללדת], וזריעת תולדות האיש איננו נייסטר"א בלע"ז [להוליד] כשהוא אומר הוליד בלשון הפעיל מדבר בלידת האשה, פלוני הוליד את אשתו בן או בת, וכשהוא אומר ילד מדבר בזריעת האיש:

²¹ מאור ושמש בראשית פרשת תולדות: וצדיקי הדור מעוררים את לבות בני האדם שיעשו תשובה, ומעוררים עולם - התשובה - עלמא דחירות, וממשיכין הקדושות ואור ההיות שיאירו על שמות אלקים - כוחות הדינין, וממתיקים אותם לכוללם ברחמים גמורים על כנסת ישראל.

²² פארת שלמה שמות פרשת וארא: וז"ש אשה כי תזרע וילדה זכר. פי' אם האדם מתעורר למטה מקודם כמ"ש אשה מזרעת תחלה אז וילדה זכר. פי' הוא בבחי' משפיע שנקרא זכר. וכן הוא בחי' משפיע כל טוב ע"י עבודתו לנכון

²³ תלמוד בבלי מסכת נדה דף לא עמוד א: אמר רבי יצחק אמר רבי אמי: אשה מזרעת תחילה - יולדת זכר, איש מזרע תחילה - יולדת נקבה, שנאמר אשה כי תזרע וילדה זכר.

²⁴ רש"י בראשית פרק ו (נח): (ט) אלה תולדות נח נח איש צדיק - הואיל והזכירו ספר בשבחו, שנאמר (משלי י ז) זכר צדיק לברכה. דבר אחר ללמדך, שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים:

התעורר כל כך אתערותא דלתתא, כידוע מספרים הקדושים²⁵. על כן היה תחלה אתערותא דלעילא, כדאיתא 'יונח מצא חן' - הוא מצא, אבל כביכול השיי' לא מצא²⁶.

והנה, כשיש אתערותא דלתתא מתחלה²⁷, ואחר כך גובר אתערותא דלעילא - טיפה דדכורא, ממילא יש חסדים מגולים - וחמים פשוטים. מה שאין כן כשבתחלה היא אתערותא דלעילא, ואחר כך דלתתא - אזי טפה דנוקבא גוברת, וממילא אין השפעה בשלימות, וזה היה אצל נח. על כן גבי אברהם כתיב (בראשית כד מ) אֲשֶׁר הִתְהַלְכְּתִי לְפָנָיו - שהוא אתערותא דלתתא, מה שאין כן גבי נח כנ"ל. על כן כתיב את האלהים התהלך נח כפירוש רש"י כנ"ל, שהיה צריך סעד לתומכו, דהיינו אתערותא דלעילא כנ"ל. על כן כתיב ויולד נח שהוא לשון לידת זכר, שהוא מזרע תחלה, דהיינו שבא התעוררות מלמעלה תחלה, דהיינו כנ"ל. על כן לא כתיב 'והוליד נח' - שהיה משמעו הוליד לנקבה, דהיינו אשה מזרע תחלה, דהוא אתערותא דלתתא, דהא כאן לא היה אתערותא דלתתא כנ"ל.

וומה שדורשין לשבח 'בדורותיו' - כל שכן אילו היה בדורו של אברהם היה צדיק יותר, זה היה באתערותא דלעילא, על ידי זה היה צדיק בדורותיו, כל שכן אילו היה בדורו של אברהם היה צדיק יותר. אבל באמת כנגד אברהם לא היה נחשב לכלום, דאברהם היה מתחזק בצדקו מאליו, והיה מתעורר באתערותא דלתתא, כנ"ל

צֹהַר תַּעֲשֶׂה לְתִיבָה²⁸. יש לפרש על פי רמז כך, דהנה צדיקים יש להם לְהַפֵּךְ מדת הדין למדת הרחמים²⁹, על ידי שמהפכים התיבות לצורפים אחרים³⁰, ועושים מתיבת 'צרה' ומהפכים לתיבת 'רצה'. כמבואר בכוונת בין המצרים, לכוין בתיבת 'רצה' שתהפוך 'צרה' ל'רצה', ובזה ממתיקים הגבורות לחסדים. יש עוד צירוף בתיבת 'צרה' לתיבת 'צחר', דהיינו שיעשה חסדים 'מגולים', שיאיר ה' פניו לישראל³¹, ובאור פני מלך חיים. וזה הוא צֹהַר תַּעֲשֶׂה לְתִיבָה³² שיתהפכו תיבת 'צרה' ל'צחר'

ומפרש הכתוב על ידי מה, (כי) יש כח ביד הצדיקים להפוך מדת הדין לרחמים, לעשות מ'צרה' - צהר'. ומפרש הכתוב ואל 'אמה' תכלנה מלמעלה דהיינו על ידי תשובה, נהפך מדת הדין לרחמים³³. וזה ידוע, שעולם הבינה הוא עולם התשובה³⁴, שנאמר (ישעיה ו') ³⁵וּלְקַבְּוּ בִּין וְשָׁב. והיא נקראת 'אימא עילאה' - שהיא אִם כָּל חַיִּים³⁶. וזה הוא ואל אמה תכלנה וגו' אל אמה תכלנה³⁷ - שתכסוף לתשובה עילאה, כי ה"א ואל"ף ממוצא אחת באחע"ה. ופתח התיבה בצדה תשים דהנה עולם הבינה המרומזת

²⁵ של"ה פרשת נח תורה אור: יתבאר ענין 'את האלהים התהלך נח' (בראשית ו, ט), ובאברהם הוא אומר (שם כד, מ) 'אשר התהלכתי לפניו'. נח היה צריך סעד לתמוכו, אבל אברהם היה מתחזק מעצמו (רש"י שם; וראה בראשית רבה פ"ל ס"ו; ותנחומא, נח ה'). ונח היה ירא לערב עם בני אדם, והיה מתבודד במקום אשר אין שם אלא האלהים לבדו, כי היה ירא אולי ילמוד איזה מעשה רע ממעשיהם, כי לא היה כחו גדול כאברהם אבינו שקים ליה בפפשיה שלא ילמוד ממעשיהם, ואדרבא הוא יחזירם למוטב כמו שעשה להרבה, והארכתי בענין הזה במקום אחר (ח"ב מסכת תענית אות קסב). כך מבואר הענין לפי פשוטו. ולפי דרכינו יתבאר בענין אחר, נח לא היה לו כח יפה כאברהם אבינו, כי אברהם אבינו התעורר את עצמו להכיר את בוראו ולעבוד אותו, ואחר כך רוח ממרום יערה עליו, זהו ענין מלמטה למעלה. אבל נח 'את האלהים התהלך', בא לו התעוררות מלמעלה, וזהו הסעד והסמיכה שהזכיר.

²⁶ חן מלשון חנינה כמו והאלקים יחנך בני שהוא ברכה והשפעה לזולתו

27 מאור ושמש בראשית פרשת לך לך: ולהבינך הטעם שעלה ברצון הש"ת שמששת ימי בראשית והלאה לא יהיה היחוד רק על ידי אתערותא דלתתא הוא, כי כשהיחוד הוא מתתא לעילא - מסתמא עומדים מסכים שמבדילים, ורוצים לבטל את הצדיק מעבודתו. והצדיק מוסר נפשו בכל רגע - בזה הוא מסייר המסכים המבדילים. וכל עוד שקמים עליו יותר - הוא מוסר נפשו על קדושת שמו יתברך שמו, עד שמסייר כל המסכים, ונמתקין הגבורות בשרשם, ואז היחוד כולו רחמים, וממשיך השפעות לאין שיעור. מה שאין כן כשהיחוד הוא בלתי אתערותא דלתתא, אי אפשר שלא יהיה בו קצת דין. ודי למבין.

²⁸ בראשית פרק ו: (טז) צִהְרָה תַעֲשֶׂה לְתִבְּהָ וְאֶל־אִמָּהּ תִּכְלֹנָה מִלְּמַעְלָה וּפֶתַח הַתִּבְּהָ בַּצִּדָּה תִּשִּׂים תַּחְתִּים שְׁנַיִם וְשָׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂה:

²⁹ בראשית רבה (וילנא) פרשה עג סימן ג (פרשת ויצא): ואשריהם הצדיקים שהם הופכים מדת הדין למדת הרחמים

30 כתם פז על הזהר חלק א דף ב/ב: בהתחלף סדר אותיות תיבה אחת מהצירוף הנאות אל התיבה ההיא ונתחלף הוראתה כמו שתאמר כי אותיות ענ"ג מורים על טובה ובהתהפך ישוב נג"ע וכן ד"מ אותיות פא"ר ישובו אפ"ר פא"ר תחת אפ"ר וכן שב"ת לרש"ת לאין מספר כי בהתחבר האותיות על הסדר הנאות לאותו הדבר יורה על טובה וההפוך יורה על ההפך כי יתהפך סדר המזגתם. וזה הענין יתצייר לך בהחזרת הגלגל פנים ואחור כמו שכת' בעל ספר יצירה ברל"א שערים חוזר הגלגל פנים ואחור אם לטובה אין למעלה מענג ואם לרעה אין למטה מנגע ביאר למבין כי בחזר הגלגל דרך ימין והוא נתונת חציו לצד מעלה תהיה ההוראה לטובה ואם חזר הגלגל דרך שמאל למטה תהיה ההוראה רעה בהתהפך אותו"י ענ"ג לנג"ע והא לך ציורו בחתוך הגלגל ל' חצאין הנה יתחייב הקדמה חמישית והיא המכוננת בכל מה שהקדמנו כי כשם שסדר אותיות אבג"ד הוא הסדר הנכון והנאות. אל מעשה בראשית לזה העול"ן הפוכם ר"ל תשר"ק כי זה לעומת זה עשה האלהים

³¹ צהר = צהרים = אור מאיר

³² תולדות יעקב יוסף בראשית פרשת נח: והנה תיבת צהר יש בו ג' צרופים, צר"ה רצ"ה צה"ר, וכוונת הש"י שאמר לנח צהר תעשה אל

התיבה, שיהפך מן צרה רצה, ויהי צהר למתק דינין בשרשן כנ"ל. ובזה אמרו חז"ל (בר"ר לג, ג) צדיקים מהפכין מדת הדין למדת הרחמים. ונח לא הבין זה, או לא רצה, או לא יכול, וסבר צהר הוא חלון, ולכך ויפתח נח את חלון התיבה. דקשה הא לא נצטווה לעשות חלון רק א"ל צהר. וכי תימא דסבר כמאן דאמר צהר היינו חלון, א"כ קשה לאידך מאן דאמר דסבירא ל' צהר הוא אבן טוב, ואיך נח עשה חלון. אלא שמע מינה דשניהם אמת, והיינו לסברת נח ה' חלון, ובאמת הש"י צהר רמז כנ"ל. אמנם י"ל כי נח הבין כוונת הש"י למתק דינין בשרשן למצוא בו שרש חסד וכו', רק קודם שבא אברהם לא נמצא חסד בעולם, וזה שדרשו חז"ל וימת תרח בחרן (בראשית יא לב, ע' רש"י), עד אברהם ה' חרון אף של מקום וכו', וכשבא אברהם בא חסד לעולם. ובזה יובן במשנה עשרה דורות מאדם עד נח ההודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין, ומכל מקום האריך אפו אולי יבא איהו צדיק שיוכל למתק דינין בשרשן. וז"ש **לנח נתעשה לתיבה, שיהפך מדת הדין למדת הרחמים מן צרה צהר, והוא לא עשה כן כנ"ל, לכך הביא מבול. מה שאין בו מעשרה דורות של נח עד אברהם שנתגלה חסד בעולם, שהוא מדת אברהם עצמו, ויכול למתק דינין בשרשן, שמצא בד'ין שורש חסד ונתעשה חסד מן הדין, לכך קיבל שכר כולם, והבן.**

³³ ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה

³⁴ זוהר - רעיא מהימנא כרך ג (במדבר) פרשת נשא דף קכב עמוד א: פקודא דא היא מצות תשובה ודא איה' בינה ובעוונותינו מחרב בי מקדשא לא אשתאר לנו אלא ודוי דברים לבד ודא מלכות, ומאי בינה בן י"ה, והאי בן, ו' איהו ודאי, וכל מאן דחזר בתיובתא כאלו חזר את ה' לאת ו' דאיהו בן י"ה ואשתלים ביה ידו"ד ודא איהו תשובה תשוב ה' ודאי לגבי ו'

³⁵ ישעיהו פרק ו פסוק י': הַשִּׁמְן לִב־הַעֵם הַזֶּה וְאַזְנוֹ הַכֹּבֵד וְעֵינָיו הַנֶּשֶׁע פֶּן־יִרְאֶה בְּעֵינָיו וּבְאָזְנוֹ יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יִבִּין וְנֹשֵׁב וְרָפָא לוֹ:

³⁶ זוהר דבינה היא אימא עילאה

³⁷ תכלנה לשון כלות הנפש וכיסופים

לתשובה היא נקראת גם כן ה"א ראשונה של שם הוי"ה, ואיתא בגמרא שבת (קד א) 38 למה כרעא דה' תלוי ולמעלה פתחה צר, כי הבא ליטמא פותחין לו, ואי בא למחדר לעייל בהאי, דהיינו בפתח הצר שלמעלה, עיין שם. וזה פתח התיבה דהיינו בתיבת ה"א - בצדה תשים שילך בפתח הצר למעלה, ועל ידי זה תוכל לעשות מ'צרה' - יצרה

ויעש נח ככל אשר צוה אתו אלהים בן עשה 39. פירש רש"י 40, זה בנין התיבה. ויאמר ה' בא אתה וכל ביתך אל התיבה וגו'. מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו ומן הבהמה אשר לא טהרה הוא שנים איש ואשתו. ויעש נח ככל אשר צוה ה'. ופירש רש"י 41, ויעש נח - זהו ביאתו אל התיבה. והנה יש לדקדק מאי ילך, דכתיב 'תקח לך', הוי ליה למימר 'תקח שבעה שבעה' וגו', מאי ילך 42, גם, מאי איש ואשתו, מאי שייך אישות בבהמה 43. גם מאי אשר לא טהרה היא. וידוע מאמר הגמרא (פסחים ג א) 44 עקם הכתוב כמה תיבות שלא להוציא דבר מגונה וכו'

ונראה, דהנה אדם הראשון תיקן כל החיות והבהמות בקריאת שמות, כדכתיב (בראשית ב יט) 45 ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וגו'. ועל כן כשנפל אחר כך 46, הגם שעשה תשובה אחר כך 47, ובפרט בשבת קודש, כפשוטו מ'מזמור שיר ליום השבת' - תיקן הכל ונמחל לו הכל. מכל מקום, החיות והבהמות לא נתקנו בכך, ועל כן היה אסור באכילת בשר. מה שאין כן גבי נח 48, כדבעינו למימר לקמן בסיעתא דשמיא

דהנה כתיב בזוהר הקדוש 49, ינח ותיבה חדא הוא. ופירושו בקצרה, דידוע דהיו לוחות וארון הברית. דהיינו, שהצדיק מחויב להכניס גם כן כל החיצוניות הקדושה - לקדושה, דהיינו כל מילי דעולם הזה - להכניס בקדושה, כידוע 50. והנה נח עשה 'תיבה', דהיינו כל דברי עולם הזה, הן דוממים וצומחים ובעלי חיים - הכל הכניס לקדושה. וזה היה בנין התיבה, דהיינו ארון הברית. ונח כנס לתיבה, ולקח הכל אתו, דהאדם כולל כולו כל הבריות וכל דומם צומח חי מדבר 51 כידוע 52, ולקח הכל אתו עמו אל

38 תלמוד בבלי מסכת שבת דף קד עמוד א: קו"ף - קדוש, ר"ש - רשע. מאי טעמא מהדר אפיה דקו"ף מרי"ש? אמר הקדוש ברוך הוא: אין אני יכול להסתכל ברשע. ומאי טעמא מהדרה תגיה דקו"ף לגבי ר"ש - אמר הקדוש ברוך הוא: אם חוזר בו אני קושר לו כתר כמותי. ומאי טעמא כרעיה דקו"ף תלויה - דאי הדר ביה ליעייל. ולעול בהך? מסייע ליה לריש לקיש, דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן, בא ליטמא - פותחין לו, בא ליטמא - מסייעים אותו.

מהרש"א [חדושי אגדות]: מייתי ליה הכא לגבי הק' כו' על הכוונה זו ובפ' התכלת מייתי ליה ג"כ לענין הה' דכרעיה תלויה 39 בראשית פרק ו:ז - (כב) ויעש נח ככל אשר צוה אתו אלהים בן עשה: (א) ויאמר יקנו לנח בא-אתה וכל-ביתך אל-התיבה כי-אתך ראתי צדיק לפני בדור הזה: (ב) מכל הבהמה הטהורה תקח-לך שבעה שבעה איש ואשתו ומן הבהמה אשר לא טהרה הוא שנים איש ואשתו: (ג) גם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה לתחת זרע על-פני כל הארץ: (ד) כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על-הארץ ארבעים יום וארבעים לילה ומחיתי את-כל-היקום אשר עשיתי מעל פני האדמה: (ה) ויעש נח ככל אשר-צוהו יקנוק: 40 רש"י בראשית פרק ו: (כב) ויעש נח - זה בנין התיבה: 41 רש"י בראשית פרק ז: (ה) ויעש נח - זה ביאתו לתיבה: 42 אור החיים בראשית פרק ז: (ב) מכל הבהמה הטהורה תקח לך וגו'. אומרו תקח לך, נתכוון לומר ב' דברים הא' שהוא יטרח לקחת תשלום הז', ואמר הטעם כי הם לצורכי עצמו והוא אומרו לך לצורכך:

43 תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קח עמוד ב: מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו, אישות לבהמה מי אית לה? אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאותם שלא נעבדה בהם עבירה. מנא ידע? - אמר רב חסדא: שהעבירין לפני התיבה, כל שהתיבה קולטתו - בידוע שלא נעבדה בהם עבירה, וכל שאין התיבה קולטתו - בידוע שנעבדה בה עבירה. רש"י: אישות לבהמה מי אית ליה - נקבה אחת נשכבת לכמה זכרים ואין זו אישות. שלא נעבדה בהן עבירה - שלא נזקקו אלא לבן זוגם. 44 תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ג עמוד א: דאמר רבי יהושע בן לוי: לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו, שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו, שנאמר מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהרה, 45 בראשית פרק ב פסוק יט: ויצל יקנו אלהים מן-האדמה כל-חית השדה ואת כל-עוף השמים ויבא אל-האדם לראות מה-יקרא-לו וכל אשר יקרא-לו האדם גפוש תיהא הוא שמו: שלישי 46 חטא עץ הדעת

47 בראשית רבה (וילנא) פרשה כב סימן יג (בראשית): פגע בו אדם הראשון א"ל מה נעשה בדיןך, א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי, התחיל אדה"ר =אדם הראשון= מטפח על פניו, אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע מיד עמד אדה"ר ואמר (תהלים צב) מזמור שיר ליום השבת וגו', א"ר לוי המזמור הזה אדה"ר אמרו ונשתכח מדורו ובא משה וחדשו על שמו מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' וגו'. 48 תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף נט עמוד ב: אמר רב יהודה אמר רב: אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה, דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ - ולא חית הארץ לכם. וכשבאו בני נח התיר להם, שנאמר כירק עשב נתתי לכם את כל. 49 זוהר כרך א (בראשית) פרשת נח דף נט עמוד ב: אלה תולדות נח ... כל מאן דנטיר האי ברית דעלמא אתקיים עליה, אקרי צדיק, ..., ת"ח (כ"ח) כגוונא דא נח לתתא קיימא קדישא הוה דוגמא דלעילא ועל דא אקרי איש האדמה, ורזא אוליפנא דהא נח אצטרך לתיבה לאתחברא בה, ולקיימא זרעא דכולא דכתיב לחיות זרע, מאן תיבה דא (דא) (ל"ג ב) ארון הברית ונח ותיבה לתתא הכי הוו כדוגמא דלעילא, נח כתיב ביה ברית דכתיב והקימותי את בריתי וגו' ועד דאתקיים ביה ברית לא עייל לתיבותא דכתיב והקימותי את בריתי אתך ובאת אל התיבה וקדין הוה תיבה ארון הברית (דא) תיבה ונח כלא כגוונא דלעילא ובגין דהאי ברית לעילא הוה עביד תולדות, כגוונא דא נח (ד"א לתתא) איהו עביד תולדות, בגיני כך (כמה דאת אמר) אלה תולדות נח, נח איש צדיק הכי הוה ודאי כגוונא דלעילא, ועל דא (משלי י') וצדיק יסוד עולם כתיב וארעא על דא אתקיימת דהא איהו עמודא דעלמא קיימא עליה, ומאן איהו דא צדיק ונח אקרי צדיק לתתא

50 נועם אלימלך בראשית פרשת חיי שרה: לרמז על ב' מדרגות שמחויב האדם להתנהג בהם כל ימי חייו: דהיינו האחד, להזהר ולהשמר במאוד מאוד מכל חטא ועון שלא יעבור ח"ו על שום מצות עשה ולא תעשה: ומדרגה ב', דהיינו גם דברים המותרים כמו אכילה ושתייה ומלבושים וכדומה צריך להכניס הכל אל הקדושה לכיין בהם לשמים, דהיינו אדם שמלביש עצמו ומקשט את עצמו במלבושים וקישוטים יפים ונאים. יהיה כוונתו לקשט דיוקנא דמלכא כמבואר בגמרא (עי' ויק"ר לד, ג): וכן בכל דבר יהיה כוונתו לשמים, 51 נתנוחמא - שהוא עולם קטן

52 ערבי נחל במדבר חקת-בלק: כי על ידי חטא אדם הראשון נפל הטוב תוך הרע, דהיינו נ"ק תוך הקליפות, והיה כן רצון ויתברך שמו כדי שיהיה מקום לעבודה ובחירה, שזהו כל העבודה להוציא הנ"ק מהשביה. ואמנם ענין הוצאתו כך הוא, כי נקרב אל השכל, איש אחד נשבה מאומה שלו לאומה אחרת, ובא שם לעיר מבצר והיה שם בשביה, פעם א' נזדמן שמלך אומתו עם כל חילו נלחמו על אותה עיר מבצר ונכנסו לתוכו, ואז נתקרב איש ההוא לאומה שלו ויצא מהשביה עמהם לעירו. וכאשר נבחין מדוע תחילה היה בשביה ואח"כ בבוא כל האומה מדוע לא יקרא אצלם ג"כ שבוי, ודאי הטעם פשוט, כי איש יחידי בבוא תוך אומה נכרית הוא שבוי וכפוף תחת ידם, משא"כ אומה שלימה כי רב כחם אינם בשביה,

התיבה, ותיקנם על ידי תשובה שעשה, כדאיתא במדרש⁵³. והנה, כשרוצה האדם לעשות תשובה צריך לאחוז באבות העליונים⁵⁴. והנה ידוע, שאברהם יצחק יעקב האבות העליונים, הם חכמה בינה ודעת, והם רגלי המרכבה. ובמרכבה יש ארבע חיות⁵⁵ נושאות ומנושאות עם הכסא, ואריה - הוא חסד⁵⁶, ושור - הוא גבורה, והיא תשובה⁵⁷. והנה אברהם, ידוע הוא אריה, יצחק הוא שור, ויעקב נשר⁵⁸ ואדם⁵⁹.

וזה מכל הבהמה הטהורה דהיינו 'שור' - תקח לך שבעה שבעה דהיינו על ידי תשובה, מדת שור - גבורה, שהיא בינה, דמינה מתעוררין הדינים⁶⁰, וְשֵׁם חֲמִשִּׁים שְׁעָרֵי בֵּינָה, והשער הנו"ן הוא סגור אפילו למשה רבינו ע"ה, והעיקר רק מ"ט שערים, דכל בעל תשובה יכול לכונוס בהם⁶¹. וזה תקח לך שבעה שבעה דהיינו על ידי תשובה - מ"ט שערי בינה. **איש ואשתו** דהיינו, שיהיה היחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. ומן הבהמה אשר איננה טהורה דהיינו 'אריה' - שנים. דידוע, דאהבה - הוא מדת החסד לאברהם - אריה. אהבה הוא גימטריא 'אחד', דהיינו היחוד איש ואשתו, יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. גם מעוף השמים שבעה שבעה דהיינו מדת 'נשר' שהוא רחמים⁶², שהוא כללות המדות. אף על פי כן העיקר היא תשובה, וזה שבעה שבעה דהיינו מ"ט שערי תשובה.

אדרבא הם נלחמו במ ושרו החומה, ואז נדבק האיש ההוא השבוי באומתו ונעשה בן חורין. כך הענין, שכל ניצוץ הוא כביכול חלק אלוה, ונפל לתוך הקליפות ונתערב בדומם וצומח וחי כנדוע מכתבי אר"ז⁶³, ועם היותו חלק אלוה אך אעפ"כ להיותו רק ניצוץ אחד ונופל לתוך קליפה גמורה, הוא בשביה ובצער שם מאוד, לא יוכל לצאת משם, לזאת עשה אלהים את האדם גופו מדומם ועפר, ונתן בו נפש הצומחת אשר בכחו צומח האדם יום יום, והוא בחינת הצומח, ונתן בו עוד נפש המתאווה שהוא בחינת החי, כי כל חי יש לו נפש הבהמית, הרי כלול האדם מדומם צומח חי, ובתוך כל אלה נפח בו נשמה קדושה חלק אלוה ממעל, והנשמה הוא גדול ערך, לא ניצוץ אחד אלא ריבי רבבות ניצוצות כמו שכתב באור החיים (בראשית מז, כט) כמה פעמים בשם האר"ז⁶⁴ (קהילת יעקב ש' פנימי וחיצוני פ"א) כי כל יום ויום מימי חיי האדם הוא ניצוץ אחד מהנשמה, וכפי רבוי הניצוצות שיש בנשמת האדם ככה הם שיעור הימים אשר הוא חי על האדמה, ולכן בבוא נשמה קדושה זו לתוך גוף האדם שיש בו דומם צומח חי, נצטוו האדם שיגביר נשמתו על כל הדומם צומח חי של גופו דהיינו שישבר כל התאוות למען כבוד ה', וגם התורה ומצות מתישין כח החומר, כמאמרם ז"ל (סנהדרין כו ב) למה נקרא שמה תושיה שמתשת כו', הרי נשמה זו שכחה רב כח עם רב נלחמת עם כל הדומם צומח חי ומחלישתו ומשברת התאוה שהוא החומר המחיצה המפסקת, ונדבק החלק בהכל כביכול, ממילא אז נתדבק מיד הניצוץ אשר בדומם או בצומח או בחי בנשמה ההיא

⁵³ מדרש תנחומא (ורשא) פרשת נח סימן ה: עשה לך תבת עצי גופר א"ר הונא בשם רבי יוסי ק"כ שנה היה מתרה הקדוש ברוך הוא בדור המבול שמא יעשו תשובה, כיון שלא עשו תשובה א"ל עשה לך תבת עצי גופר, עמד נח ועשה תשובה ונטע ארזים והיו אומרים לו ארזים אלו למה, אמר להן, הקדוש ברוך הוא מבקש להביא מבול לעולם ואמר לי לעשות תיבה כדי שאמלט בה אני וביתי, והיו משחקין ממנו ומלעיגין בדבריו והיה משקה אותן ארזין והן גדילין, והיו אומרים לו מה אתה עושה, ומשיב להן כענין הזה, והיו מלעיגין עליו, לסוף ימים קצצן והיה מנסרין והיו אומרים לו מה אתה עושה, ואומר להן כך והיה מתרה בהן, כיון שלא עשו תשובה מיד הביא עליהן מבול שנאמר וימח את כל היקום.

⁵⁴ מאור ושמש שמות פרשת ויקהל: תשובה צריך להיות כך; שצריך האדם לתקן הכל מה שפגם במדות, דהיינו מה שפגם באהבות רעות או ביראות רעות ח"ו, או בהתפארות רעות ח"ו, דהיינו גאווה ושאר התפארות לא טובים, וכן שאר המדות לא טובים - הכל צריך לתקן בתשובה שלימה, דהיינו לאחוז במדת אברהם אבינו - לאהוב ה' באמת, שורש האהבה. וכן ביראה צריך לאחוז במדת יצחק לירא מפני ה' יתברך, וכן בהתפארות צריך לאחוז במדת יעקב שהוא שורש התפארת לפאר להבורא יתברך באמת. וממילא כשאחוז האדם במדרגת האבות הקדושים - ממילא מגביה כל האהבות הנפילים ויראות הנפילים והתפארות הנפילים לשרשם, ויתוקן הכל.

⁵⁵ יחזקאל פרק א: (ד) וְאָרָא וְהִנֵּה רוּחַ סְעָרָה בָּאָה מִן־הַצָּפוֹן עָנָן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְּלַחֶת וְנִגְהָ לִּי סָבִיב וּמִתְּלַחֶת מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: (ה) וּמִתְּלַחֶת דְּמוֹת אַרְבַּע תַּיִת וְזֶה מֵרָאִיָּן דְּמוֹת אֲדָם לְהִנֵּה: (ו) וְאַרְבַּעָה פָּנִים לְאֶתָּה וְאַרְבַּעָה כְּנָפִים לְאֶתָּה לְהִנֵּה: (ז) וְרַגְלֵיהֶם רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל וְכָף רַגְלֵיהֶם כְּכַף רַגְלֵי עֶלְיָ וְנִצְצִים כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלִיל: (ח) וַיְדֹוּ וַיֵּי אֲדָם מִתַּחַת כְּנָפֵיהֶם עַל אַרְבַּעַת רַבְעֵיהֶם וּפְנֵיהֶם וּכְנָפֵיהֶם לְאַרְבַּעַתָּם: (ט) חֲבַלְת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ כְּנָפֵיהֶם לֹא־יִסְבּוּ בְּלִכְתָּן אִישׁ אֶל־עֵבֶר פָּנָיו יִלְכוּ: (י) וְדְמוֹת פְּנֵיהֶם פָּנֵי אָדָם וּפְנֵי אֶרֶץ אֶל־הַיָּמִין לְאַרְבַּעַתָּם וּפְנֵי־שׁוֹר מִהַשְּׂמָאֵל לְאַרְבַּעַתָּן וּפְנֵי־נֶשֶׁר לְאַרְבַּעַתָּן: (יא) וּפְנֵיהֶם וּכְנָפֵיהֶם פְּרָדוֹת מִלְמַעְלָה לְאִישׁ שֵׁתִים חֲבָרוֹת אִישׁ וּשְׁתֵּים מְכֹסוֹת אֶת גּוּיִתִּיהֶנָּה: (יב) וְאִישׁ אֶל־עֵבֶר פָּנָיו יִלְכוּ אֶל אִשָּׁר יְהִי־שְׁמָה הָרוּם לִלְכֹּת יִלְכוּ לֹא יִסְבּוּ בְּלִכְתָּן: (יג) וְדְמוֹת הַחִיּוֹת מֵרָאִיהֶם כְּגִלְיָאֵשׁ בְּעָרוֹת כְּמֶרְאֵה הַלְּפָדִים הִיא מִתְּהַלֶּכֶת בֵּין הַחִיּוֹת וְנִגְהָ לְאֵשׁ וּמִן־הָאֵשׁ יוֹצֵא בָרֶק: (יד) וְהַחִיּוֹת רְצוּ וְשׁוּב כְּמֶרְאֵה הַבְּזָק:

⁵⁶ אריה חסד. בסוד ופני אריה אל הימין לארבעתם (יחזקאל א) בסוד המרכבה העליונה. וכן הרמז אל אותיות שם ע"ב שעולים ר"ו:

⁵⁷ זוהר כרך א (בראשית) פרשת ויחי דף רכ עמוד ב: אף על גב דבהאי נחל דינא לא אשתכח ביה דינין מתערין מניה

⁵⁸ זוהר - רעיא מהימנא כרך ג (ויקרא) פרשת צו דף כח עמוד ב: האבות הן הן המרכבה דאיןון פני אריה אל הימין לארבעתם וגו' ע"כ:

⁵⁹ רש"י יחזקאל פרק א פסוק ה: (ה) דמות אדם להנה - יש לתמוה שהרי אף דמות שור ואריה ונשר להנה ונראה בעיני לפי שזה אב לכולם קילס הנביא את המרכבה בו והוא דמות פרצופו של יעקב אבינו:

⁶⁰ זוהר כרך ג (ויקרא) פרשת אחרי מות דף סה עמוד א: ובגין דקרינן לה אם נוקבא גבורה ודינא מנה נפיק אקרי רחמי בלחודהא הא מסטרה דינין מתערין

⁶¹ מאור ושמש במדבר פרשת חקת: והנה אמרו חז"ל (ראה ר"ה כא ב) 'חמשים שערי תשובה הן', וכולן נתגלו למשה - חוץ משער הנו"ן, וזהו (תהלים ח ו) וְתַחֲסֶרְהָ מִעֵט מַאֲלֵהֶם, עיין בדבריהם. כי שער הנו"ן הוא דבוק בחכמה, וְתַחֲסֶרְהָ הוּא מֵאֵין תַּמְצָא (איוב כח יב), אך כשיהיה ברורי עולמות - אז יתגלה אף שער הנו"ן, ויהיה מלאה הארץ דעה את ה'. והנה תכלית התשובה הוא לתקן המידות, וכל אחד לפי בחינתו בתשובה - כן נפתחו לו שערי תשובה, יש שלא נפתח לו רק ארבעה או חמשה שערים, ומי שעושה תשובה באהבה יותר - פותחין לו עשר שערים, ומי שמשתוקק עוד יותר לעשות תשובה מאהבה - פותחין לו שיערים יותר. וזהו שבמקום אחד אמרו חז"ל דדונות נעשו לו כשגגות, ופעם אמרו שנעשו לו כזכיות, ותיצאו בגמרא (יומא פו ב) כאן מאהבה כאן מיראה, כי העושה תשובה מאהבה - נפתח לו שערי תשובה יותר ממי שעושה מיראה. אבל שיתגלה לו כל מ"ט שערי תשובה לא מצינו כי אם במשה רבינו, שהוא התקין את עצמו כל כך - עד שהשיג כל המ"ט שערים. והנה, כשא דבר גדול לישראל במעשה עגל, אמר להם משה (שמות לב ל) אַתֶּם חֲטָאֲתֶם חֲטָאָה גְדוֹלָה, ועוררם לעשות תשובה, ועל ידי תפילות עליהם - היה מעורר עליהם המ"ט שערי תשובה; אך לא לגמרי, עד שעשה פרה אדומה, ובזה המשיך עליהם כל המ"ט שערים. ולהמשיך כל המ"ט שערים במעשי פרה - לא היה בכח שום אדם, כי אם במשה רבינו, שהוא השיג כל המ"ט שערים כנ"ל.

⁶² דברים פרק לב (האזינו): (יא) כְּלֶשֶׁר יַעֲיִר קֶלֶו עַל־גּוֹזְלָיו וְרַחֵף יִפְרֹשׁ כְּנָפָיו יִקְלְהוּ וְשָׂאֵהוּ עַל־אֲבָרְתָּו:

רש"י: (יא) כנשר יעיר קנו - נהגם ברחמים ובחמלה כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין שוכח לחברתה, כדי שיעורו בניו, ויהא בהם כח לקבלו: